

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

СТРОГАЛЬ ТЕТЯНА ЮРІЇВНА

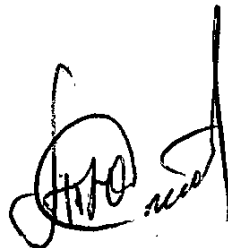
УДК 37.016:78]:[159.942+17.022.1 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ
ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ**

13.00.02 — теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник

доктор педагогічних наук, професор
ПОБЕРЕЖНА Галина Іонівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор кафедри
культурології та культурно-мистецьких проєктів.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент
СТРІХАР Оксана Іванівна,
Миколаївський національний університет імені
В.О.Сухомлинського, завідувач кафедри
музичного мистецтва;

кандидат педагогічних наук
БОНДАРЕНКО Анжеліка Володимирівна,
Криворізький державний педагогічний
університет, старший викладач кафедри
методики музичного навчання, співу та хорового
диригування.

Захист відбудеться «13» лютого 2018 року о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «12» січня 2018 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. І. Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Система освіти і науки України знаходиться в стані хронічної кризи, що негативно впливає на еволюцію усіх сфер життя країни в цілому. Світові тенденції рухаються в бік становлення Людини як унікальної, неповторної особистості, всебічний гармонійний розвиток якої є передумовою трансформації усього суспільства. Подолати системну кризу та віднайти шляхи його зростання можна шляхом розвитку культури, точніше – через формування та збагачення її духовної складової в підростаючого покоління. Саме ці завдання й вирішує в загальноосвітній школі вчитель музики, застосовуючи потужний потенціал мистецтва.

Окреслені завдання відображено в Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ ст.), Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. та інших актах з вищої та середньої освіти. «Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури», «Концепція загальної мистецької освіти» висвітлюють ці завдання через призму культури та мистецької освіти. У зв'язку з цим актуальною науково-теоретичною і методичною проблемою є формування емоційно-естетичного досвіду особистості як складової її духовного досвіду. Визначено, що найбільш сприятливим для формування емоційно-естетичного досвіду є підлітковий вік – період навчання в основній школі. Тому формування емоційно-естетичного досвіду учнів загальноосвітньої школи як важлива умова розвитку їх духовності, набуття ними загальнолюдських, моральних якостей та засвоєння соціального досвіду, втіленого у різних формах музичної культури, є актуальним завданням педагогічної науки.

Проблему досвіду в філософському ключі розглядали Авінаріус, Ф. Бекон, Дж. Берклі, Є. Бистрицький, Г. Гегель, Г. Гельвецій, Т. Гоббс, Е. Гуссерль, Р. Декарт, Д. Дідро, І. Кант, Г. Лейбніц, Дж. Локк, Е. Мах, Б. Спіноза, Д. Юм та інші. Серед українських дослідників проблемою досвіду займалися Г. Сковорода, П. Юркевич, серед наших сучасників – І. Іващенко, В. Кебуладзе, А. Лактіонов, М. Мінаков, М. Холодна.

Проблему формування емоційного досвіду досліджували А. Бергфельд, Ю. Бреус, О. Винославська, В. Сидорова; побіжно у своїх дослідженнях торкались проблеми формування емоційного досвіду Н. Гаріпова, М. Журавльова, П. Ільїн, Л. Лисенко, М. Смірнов та ін.

Формування художнього досвіду висвітлювала Н. Дігтяр, художньо-естетичний досвід досліджували Т. Завадська, О. Шевнюк та ін. Проблему формування естетичного досвіду розглядали О. Баумгартен, В. Бичков, М. Бієдслі, Дж. Дьюї, В. Елдріч, І. Зязюн, Р. Ингарден, В. Кругліков, Т. Левчук, К. Островський, О. Павлова, О. Полюдова, Ф. Сіблі, Т. Скорик, Є. Скороварова, О. Спінеєва, Г. Яусс, Х. Яусс, Г. Шпет, С. Франк та інші.

Проблеми навчання підлітків мистецтву теоретично та емпірично досліджували В. Березан, В. Бриліна, А. Виногородський, С. Прокоф'єва-Акопова та ін. Значна частина дослідників приділяла увагу підлітковим

субкультурам як середовищу впливу на молодь. Серед них: І. Борисов, Е. Борисова, Л. Васильєва, М. Гогуєва, А. Громов, Т. Дельцова, Н. Долгая, Ю. Драбчук, О. Євтушенко, І. Климук, С. Косарецька, О. Лаврик, С. Левікова, Д. Леонтєв, Л. Радзіховський, С. Сергєєв, Б. Слющинський, М. Соколов, В. Стрельцов та інші. Навчання музики в школі в зазначеному аспекті досліджували Е. Абдулін, Ю. Алієв, Л. Безбородова, А. Виноградова та ін.

Застосування арт-терапії в роботі з підлітками активно досліджують У. Баер, К. Мартінсоне, О. Копитін, Н. Роджерс. Питання музичної психотерапії та її впливу на емоційну сферу підлітків знайшли своє висвітлення в роботах О. Антонова-Турченко, В. Бурунчанова, П. Дробот, С. Вишегородцева, С. Грофа, В. Драганчук, Е. Заїки, В. Калошина, Е. Лобанової, Б. Любан-Плоци, А. Менегетті, В. Петрушина, Г. Побережної, В. Пушкар, О. Ромаєвої та інших. Використання арт-терапії в освіті висвітлено в працях О. Вознесенської, Л. Лебедевої, Е. Медведевої, Л. Рапацької, О. Сороки, Я. Титаренко, К. Уелсбі.

Аналіз зазначених досліджень показав, що проблема формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики є закономірним відображенням тих *суперечностей*, що виникають між:

- посиленням уваги на загальнодержавному рівні до розвитку емоційно-естетичного досвіду учнів основної школи зокрема та духовної культури підростаючого покоління в цілому і недостатньою розробленістю теоретичних та методичних засад формування в підлітків емоційно-естетичного досвіду;

- розмаїттям різновидів і жанрів сучасного мистецтва (зокрема музичного) та наданням переваги в змісті програм художньо-естетичного циклу загальноосвітньої школи лише найбільш розробленим у мистецькій педагогіці видам класичного музичного мистецтва (академічна музика – для слухання та народна – для виконання);

- потужним навчально-виховним потенціалом близької підліткам молодіжної музики різних напрямків і недостатнім використанням її на уроках музичного мистецтва в основній школі.

Отже, актуальність та недостатня розробленість проблеми дослідження, її теоретична і практична значущість, наявність вищезазначених суперечностей визначили вибір теми дисертації: *“Формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії музики факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і є складовою наукової проблеми «Зміст, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів».

Тема дисертації затверджена вченою радою Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 28.02. 2011 р.) та узгоджена рішенням Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23.04.2013 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально

перевірити методику формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики і підтвердити її ефективність.

Відповідно до мети визначено **завдання** дослідження:

-на основі аналізу психолого-педагогічної, методичної, мистецтвознавчої, філософської літератури розкрити сутність понять, «емоційний досвід», «естетичний досвід» в контексті досліджуваного феномена та дати визначення поняття «емоційно-естетичний досвід підлітка», розробити його зміст та структуру;

-обґрунтувати доцільність врахування субкультурного контексту уроку музики як провідної педагогічної умови формування емоційно-естетичного досвіду підлітків; визначити існуючі ризики в процесі формування підліткових естетичних потреб в умовах сучасної масової культури;

-розробити методичні засади (педагогічні умови та поетапну методику) формування емоційно-естетичного досвіду підлітків з урахуванням субкультурного контексту уроків музики;

-експериментально перевірити ефективність поетапної методики формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики .

Об'єкт дослідження – процес музичного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – методичні засади формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення особистісно орієнтованого (О. Лактіонов, К. Роджерс, М. Холодна, Дж. Дьюї, О. Журавльова, М. Смірнов та ін.), діяльнісного (О. Леонт'єв, М. Лисенко, Н. Гаріпова, М. Лебединський, В. М'ясищев, Дж. Майер, П. Саловей, Д. Гоулман, К. Островський та ін.), культурологічного (Л. Левчук, Є. Скороварова, О. Шевнюк, О. Капичина, О. Полюдова, Т. Калашник, В. Бичков та ін.) та інтермодального (Н. Роджерс, В. Сидорова та ін.) наукових підходів; психолого-педагогічні дослідження розвитку особистості учня основної школи (І. Лернер, С. Шацький, В. Сухомлинський, А. Алієв, А. Горбачова та ін.); дослідження особливостей психічного та фізіологічного розвитку учнів основної школи (А. Виногородський, Л. Карпенко, І. Куришева, Л. Юнак, Н. Ясінка та ін.), їх естетичного виховання (Л. Абелян, В. Березан, Б. Бриліна, І. Климук, О. Сапожник, В. Столярова, Г. Шостак та ін.), дослідження субкультур у сучасному суспільстві (А. Райхштат, Н. Сенченко, Е. Омельченко, С. Сергеев, В. Дряпіка, Н. Долгая, В. Суртаєв та ін.), феномена емоційного досвіду особистості (А. Бергфельд, Ю. Бреус та ін.), феномена естетичного досвіду особистості (В. Бичков, В. Кругліков, О. Павлова, О. Полюдова, Т. Скорик, Є. Скороварова, О. Спінеєва, Л. Штома, Г. Яусс та ін.); положення щодо впровадження арт-терапії в освітній процес (О. Вознесенська, О. Копитін, Л. Лебедева, К. Мартінсоне, В. Петрушин, Г. Побережна, О. Тараріна, К. Уелсбі, І. Чернуха та ін.); дослідження емоційної сфери підлітків (Г. Бурунчанова, І. Ванечкіна, А. Виногородський, П. Каптерев, Т. Кириленко, Д. Пижик, О. Прокопенко, Я. Силаєва, Н. Фалько, Л. Юнак, Н. Ясінка та ін.).

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано такі **методи:**

- *теоретичні:* аналіз філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури вітчизняних та зарубіжних авторів для визначення сутності базових понять дослідження; порівняння, систематизація, класифікація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для характеристики потенціалу та впливу засобів арт-терапії на процес формування емоційно-естетичного досвіду підлітків, визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку, розроблення методичних засад формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики;

- *емпіричні:* діагностичні (анкетування, бесіди, тестування), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для виявлення рівнів сформованості в підлітків емоційно-естетичного досвіду, перевірки ефективності методичних засад формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики;

- *статистичні:* методи математичної статистики для обробки результатів експериментальних даних та порівняння їх із вихідними положеннями.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше створено методiku формування емоційно-естетичного досвіду з використанням педагогічного арт-терапевтичного методичного комплексу; розкрито педагогічний сенс застосування інтермодального підходу для розкриття функціональності арт-терапевтичного методичного комплексу на уроках музики; обґрунтовано педагогічні умови формування емоційно-естетичного досвіду підлітків з провідною педагогічною умовою застосування субкультурного контексту в аспекті формування ЕЕД; розроблено критеріальний апарат сформованості означеного феномена;

уточнено сутність поняття «емоційно-естетичний досвід» в царині музичної педагогіки за рахунок усвідомлення необхідності позитивної емоційної аксіологічної реакції;

подальшого розвитку набули форми і методи набуття емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики через втілення авторського педагогічного арт-терапевтичного методичного комплексу.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використання теоретичних положень дослідження під час розробки навчальних програм; розробленістю нормативної програми для студентів ЗВО «Музикотерапія в освітньому просторі» (з розвитку духовної сфери особистості в освітньому процесі засобами музичної терапії); застосуванням методичних розробок і рекомендацій (зокрема у вигляді відповідних систематизованих таблиць) для учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Положення дисертації можна використовувати під час викладання у ЗВО на факультетах музично-педагогічного профілю для підготовки студентів до проходження практики в ЗЗСО; практичному вирішенні професійно-педагогічного становлення (мотивація, самопочуття, саморегуляція, самовираження, впевненість, подолання труднощів у спілкуванні) через застосування

педагогічного арт-терапевтичного комплексу .

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні висновки та положення дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях, семінарах, педагогічних читаннях різних рівнів: *міжнародних* – X Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція «Простір арт-терапії: досвід становлення» (Київ, 2013; Сертифікат №82/13); XII Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція «Простір арт-терапії: мистецтво життя» (Київ, 2015; Сертифікат №114/15); «Інтеграція науки и практики в современных условиях» (Таганрог, 2015), «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя» (Запоріжжя, 2015), «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (Київ, 2015), «Особистість, стать, сім'я: виклики та відповіді філософської антропології, психоаналізу і арт-терапії» (Київ, 2017); *Всеукраїнських міжвузівських науково-практичних семінарах*: «Культурологічний та педагогічний аспекти впровадження засобів музикотерапії у систему дошкільної, шкільної та вищої мистецької освіти» (Київ, 2015), «Культурологічний та педагогічний аспекти впровадження засобів музикотерапії у систему дошкільної, шкільної та вищої мистецької освіти» (Київ, 2016, 2017) та обговорені на *тематичних фестивалях, науково-просвітницьких семінарах*: V міжнародний фестиваль арт-терапії «ART-PРАКТИК» (Львів, 2015); VI міжнародний фестиваль арт-терапії «ART-PРАКТИК» (Київ, 2015); VIII та XV міжнародний фестиваль арт-терапії «ART-PРАКТИК» (Київ, 2015, 2016); Міжнародний фестиваль метафор, метафоричних карт та психологічних практик «МАКсимум» (Київ, 2015, 2016).

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* в практику роботи загальноосвітніх закладів: загальноосвітня школа I-III ступенів № 263 імені Євгена Коновальця м.Києва (довідка № 207 від 22.06.2015 р.); Кременчуцька загальноосвітня школа I-III ступенів № 29 (довідка № 01-38/135 від 30.05.2016 р.); Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 (довідка № 370 від 05.12.2016 р.).

Вірогідність і аргументованість результатів дослідження забезпечується: комплексним застосуванням теоретичних та емпіричних методів, адекватних завданням дослідження; урахуванням ідей провідних та зарубіжних вітчизняних науковців у галузі філософії, педагогіки, психології, мистецтвознавства; методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних положень; використанням комплексу методів, що відповідають об'єкту, предмету, меті, завданням дослідження; проведенням дослідно-експериментальної роботи на уроках музики та впровадженням позитивно результативної методики формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики; якісною та кількісною обробкою отриманих даних.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 10 наукових працях, з них 5 статей у вітчизняних та 1 стаття у зарубіжному науковому фаховому виданні, 4 статті опубліковано у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 228 найменувань, із них 2 іноземною мовою на

40 сторінках), 19 додатків на 33 сторінках. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 260 сторінок, із них основного тексту – 172 сторінки. Робота містить 38 таблиць та 19 рисунків на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – *“Теоретичні основи формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики”* – означено загальні тенденції щодо розуміння сутності емоційно-естетичного досвіду особистості, досліджено вікову категорію “підлітки” в субкультурному контексті, уточнено поняття “емоційно-естетичний досвід”; розглянуто особливості формування емоційно-естетичного досвіду в учнів основної школи, уточнено поняття “молодіжна субкультура”, виокремлено функції емоційно-естетичного досвіду та досліджено їх виховний вплив на учнів основної школи.

На основі аналізу філософських, мистецтвознавчих, психолого-педагогічних наукових джерел виокремлено *підходи* до тлумачення поняття «емоційно-естетичний досвід»: філософський (Г. Гегель, Д. Дьюї, І. Кант, М. Мінаков, В. Кебуладзе, О. Лактіонов), культурологічний (Л. Левчук, Є. Скороварова, О. Шевнюк, О. Капичина, О. Полюдова, Т. Калашник, В. Бичков), психологічний (Л. Виготський, Б. Теплов), педагогічний (Т. Завадська, Г. Падалка, О. Реброва, О. Рудницька, Т. Скорик, О. Шевнюк).

Проаналізовано зміст понять “досвід” (Дж. Берклі, Д. Юм, Е. Мах, Авінаріус, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Д. Дідро, Дж. Локк, К. Гельвецій, Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц, О. Лактіонов, В. Іванов, М. Холодна, Г. Сковорода, М. Мінаков, І. Іващенко, В. Кебуладзе, Ю. Бреус), “емоційний досвід” (О. Винославська, М. Журавльова, М. Лисенко, Н. Гаріпова), “естетичний досвід” (Р. Інгарден, І. Зязюн, Є. Скороварова, М. Бердслі, О. Полюдова, В. Бичков), емоційно-естетичний досвід.

З'ясовано, що проблема формування емоційно-естетичного досвіду розглядається на основі концепції діяльнійності сутності особистості (Л. Виготський, Л. Гальперін, Д. Ельконін, В. Давидов, А. Петровський); виявлено найбільш сприятливий для формування емоційно-естетичного досвіду – старший підлітковий вік, який визначається активним розвитком всіх психічних процесів. Прийнято як наукові позиції доробки А. Зінченко, І. Ільїнського, С. Катаєва, С. Рубінштейна, Н. Фалько, Л. Юнак, П. Якобсона, Н. Ясінка щодо розвитку процесів мислення, пам'яті, уваги, інтересів і мотивів учнів основної школи.

На підставі вивчення наукової літератури, *емоційно-естетичний досвід підлітків* нами визначено як *систему індивідуальних емоційних ресурсів,*

набутих в естетичній діяльності на основі резонансу між естетичним об'єктом та індивідумом, що супроводжується почуттям його естетичної насолоди та позитивною аксіологічною реакцією.

На основі аналізу наукових положень щодо структури емоційного досвіду особистості (О. Журавльова, О. Шевнюк) та естетичного досвіду (Є. Скороварова, О. Полюдова) виокремлено гедоністично-чуттєвий, потребово-мотиваційний, емоційний, когнітивний та діяльнісно-творчий компоненти емоційно-естетичного досвіду підлітків.

Компонентна структура емоційно-естетичного досвіду підлітків полягає у взаємозв'язку гедоністично-чуттєвого, потребово-мотиваційного, емоційного, когнітивного та діяльнісно-творчого компонентів, що системно охоплюють її зміст.

Гедоністично-чуттєвий компонент емоційно-естетичного досвіду підлітків означає наявність вміння отримувати задоволення від спілкування з творами мистецтва через зорову, слухову або кінестетичну модальність. З'ясовано, що досить часто в підлітків виникають поєднання вищезазначених модальностей, що зумовлює створення діалогу «бачу-відчуваю» та тріалогу «бачу-чую-відчуваю», де означені складові існують в різних пропорціях.

Потребово-мотиваційний компонент емоційно-естетичного досвіду свідчить про сформованість у підлітків потреби в чергуванні активізації та релаксації для повноцінного розвитку та духовного зростання.

Емоційний компонент емоційно-естетичного досвіду підлітків означає наявність таких ознак як здатність до *сублімації емоцій*, емоційного резонування, бажання відкритися, співпереживати педагогічну дію, відчувати емоційний комфорт.

Когнітивний компонент емоційно-естетичного досвіду свідчить про сформованість у підлітків естетичної оцінки (знання та інтерес) та вербальної інтерпретації.

Діяльнісно-творчий компонент свідчить про спроможність учня розуміти художній зміст музичного твору та втілити його у виконанні, вміння не лише відтворити, а й презентувати власну роботу; здатність знайти саме ті образи та символи, що підходять певному емоційному стану учня, вміння розкрити та показати власні переживання через різні творчі роботи; спроможність використовувати весь набутий досвід та всі наявні засоби для вираження власних переживань від спілкування з твором мистецтва (виконавська інтерпретація), а також виявлення та використання власних творчих ресурсів через поєднання різних форм мистецтва та вираження себе через нього (синестезійна інтерпретація).

Органічну цілісність емоційно-естетичного досвіду підлітків забезпечує взаємозв'язок компонентів через змістову спрямованість, а саме: *гедоністично-чуттєвий компонент* містить слухову модальність, зорову модальність та кінестетичну модальність; *потребово-мотиваційний компонент* представляють такі складові: активізація та релаксація; *когнітивний компонент* містить естетичну оцінку (знання, інтерес) та вербальну інтерпретацію; *емоційний компонент* представляють такі складові: емоційний комфорт та емоційний

резонанс; *діяльнісно-творчий компонент* містить виконавську інтерпретацію та «синестезійну інтерпретацію».

Одним з ефективних шляхів формування емоційно-естетичного досвіду учнів основної школи виявлено використання сучасної музики різноманітних субкультурних об'єднань та її поєднання з сучасними обробками класичної музики в різних стилях за рахунок детального вивчення наявних сучасних субкультур, які функціонують на території України в наш час; виявлення сенсу поєднання сучасної та класичної музики за допомогою арт-терапевтичних методик.

У **другому розділі** – *“Методичні засади формування емоційно-естетичного досвіду підлітків в умовах сучасної школи”* – розроблено та науково обґрунтовано *методичні засади* формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики (наукові підходи, принципи, педагогічні умови та поетапна методика) з використанням арт-терапії на основі поєднання музичних вподобань підлітків (кращих музичних зразків) та класичної музики; застосовано *інтермодальний підхід* у вивченні музичного мистецтва (зіставлення навчального матеріалу на основі зіткнення (конфлікту) відомого та нового); висвітлено перебіг роботи щодо впровадження методики в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів; проаналізовано результати дослідження.

Обґрунтовано, що формування емоційно-естетичного досвіду підлітків базується на *особистісно орієнтованому, діяльнісному, культурологічному та інтермодальному* наукових підходах.

У дисертації визначено *принципи* (рефлексивності, свідомості й активності в навчанні, індивідуального підходу, емоційності, екологічності, кінестетичності (чуттєвості), аксіологічній), а також *педагогічні умови* розвитку емоційно-естетичного досвіду. До **педагогічних умов** належать: застосування субкультурного контексту уроку музики, активізація емоційно-естетичної спостережливості через розвиток образної уяви, забезпечення емоційної насиченості процесу навчання, сприяння розвитку індивідуальної картини естетичного сприйняття учнів у процесі аналітичного, інтерпретаційного та рефлексивного вивчення творів мистецтва, забезпечення особистісного ставлення до мистецтва на основі власного досвіду. У результаті дослідження виявлено розкриття сутності кожного компонента через форми роботи на уроках музики.

Методичні засади формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики спрямовувалися на розвиток емоційної сфери учнів (в тому числі емоційного інтелекту), пізнавальних здібностей підлітків, збагачення знань у сфері класичної музики через призму сприйняття музики сучасних субкультур, умінь естетичного оцінювання творів сучасного та класичного мистецтва в їх єдності, формування естетичних почуттів, вміння знаходити емоційний резонанс з творами мистецтва, прагнення учнів основної школи до самостійної художньо-творчої діяльності (через елементи арт-терапії на уроках музики), бажання вивчати, відтворювати та трансформувати твори мистецтва через призму власного досвіду.

Узагальнення теоретичного матеріалу та педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми забезпечило визначення трьох етапів формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики: *інформативний* (отримання нових знань), *рефлексивний* (переживання власного емоційного стану), *трансформаційний* (вираження власних емоцій через творчість).

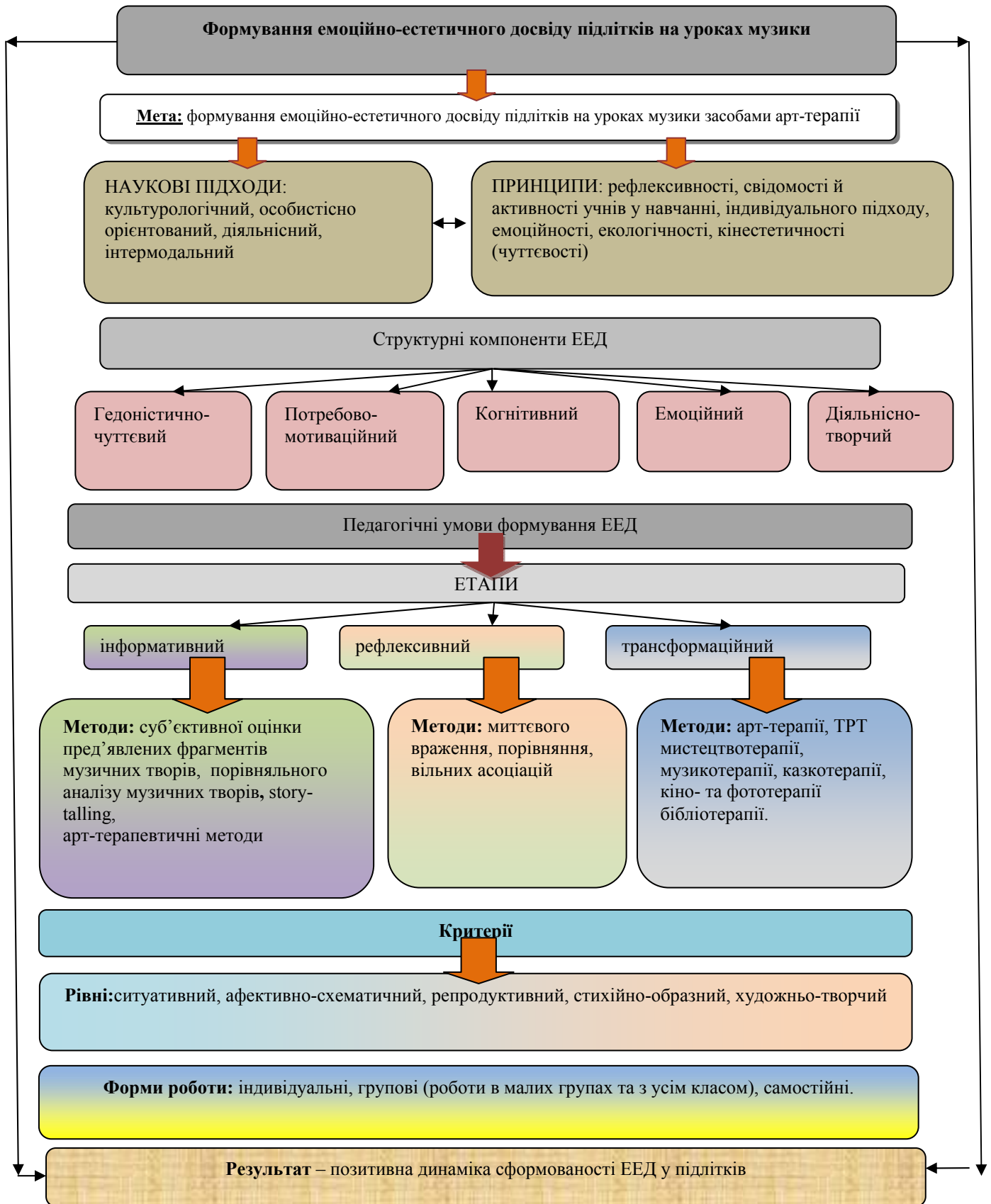
Для ефективного формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики запропоновано різні форми роботи на відповідних етапах, а саме: на *інформативному* етапі – *бесіда* на тему: «Мої улюблені твори мистецтва» – для визначення інтересів та вподобань підлітків, окреслення кола основних тем, закладених у конкретних творах; слухання адаптованої класики та класики в обробці (в різних стилях), міні-дослідження, створення власних творчих робіт. На другому етапі – *рефлексивному* – застосовано методику У. Баера «Колесо емоцій» та «Серія картин», слухання кращих зразків молодіжної субкультурної музики за принципом *активізації-релаксації*, метод вільних асоціацій. На третьому етапі – *трансформаційному* – ми виокремили ряд арт-терапевтичних методів, використовували спонтанне малювання під музику, трансформацію одних видів мистецтв в інші («синестезійна інтерпретація»).

Авторська модель формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики включала дидактичні складові, серед яких мета дослідження полягає у формуванні означеного феномена засобами арт-терапії. Дієвість вищезазначеної моделі визначається за умови чіткого дотримання структурування її категоріального апарату (мети, наукових підходів, принципів, компонентної структури, педагогічних умов, методів, критеріїв та показників, форм, поетапної методики формування ЕЕД підлітків на уроках музики та відповідного змістовного наповнення всіх її складових (Рис.1 на с.10).

Теоретичну та практичну основу дослідження для вивчення музики молодіжних субкультур та обробок класичної музики в різних стилях склали розроблені нами *дослідницькі таблиці*, а також опитування молоді, вагома інформаційна база, результати музичної критичної думки музикантів та вчителів щодо виявлення художньо цінних зразків музики різних стилів та напрямків. Загалом були використані наявні арт-терапевтичні розробки в сфері педосвіти та досвід зарубіжних колег (педагогів та психологів). Експериментальні уроки були побудовані з урахуванням попередніх знань учнів з різних видів мистецтва, літератури, історії тощо. Загалом на опанування методики відводилося 26 годин (у 7 класі – 13 годин, у 8 класі – 13 годин), за основу якої було обрано чинну програму «Мистецтво» (під заг. ред. Л.Масол).

Під час формування емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку передбачалося проведення *інтегрованих уроків*, на яких кожен учень міг обирати різні варіанти оволодіння наданою програмою, об'єднуючи їх або чергуючи самостійно.

У **третьому розділі** – «Дослідно-експериментальна робота з формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики» – представлено створену програму констатувального та формувального етапів дослідження, здійснено аналіз отриманих результатів.

Рис.1 Модель формування емоційно-естетичного досвіду підлітків
Джерело: авторський проект

Для дослідження стану сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків розроблено відповідні критерії (з їх показниками): міра вираженості емоційної реакції (*гедоністично-чуттєвий компонент*) – характер сприйняття відзначається яскравим відгуком на художні образи, на явища, відтворені в них засобами мистецтва; ступінь адекватності сприймання (*емоційний компонент*) – відповідність враження від мистецького твору його змістовим характеристикам, здатність до об'єктивного усвідомлення і оцінки форм художніх образів; рівень естетичного задоволення від спілкування з твором мистецтва (*гедоністично-чуттєвий + емоційний компоненти*) – наявність естетичної емпатії, її складових (емоційної, когнітивної, предикативної емпатії); широта диференціювання елементів мистецького твору (*потребово-мотиваційний компонент*) – фіксація багатства відтінків змісту художнього твору та характерних ознак його формотворення; якість сформованого образу (*когнітивний компонент*) – глибоке усвідомлення основних характеристик художнього твору вже на етапі сприймання (єдність змісту і форми); співвіднесення образу з естетичним ідеалом; сублімація емоцій через інші види мистецтва (*діяльнісно-творчий компонент*) – виконавська та «синестезійна інтерпретація» творів музичного мистецтва в процесі вивчення на уроках музики.

Відповідно до кожного із зазначених критеріїв визначено *рівні сформованості* емоційно-естетичного досвіду підлітків: ситуативний (недостатній), афективно-схематичний (елементарний), репродуктивний (достатньо сформований), стихійно-образний (високий), художньо-творчий (дуже високий).

Ситуативний рівень – в учня переважають прості форми пізнання; знання та судження про різні види мистецтва носять випадковий, хаотичний характер, учні проявляють неухважність до деталей твору (засобів музичної виразності, кольорової гами та ін.), спонтанність інтересу до мистецтва, репродуктивні форми естетичної та творчої діяльності. Емоційний відгук на твір мистецтва слабкий, учні самі не проявляють інтересу до творів мистецтва, віддаючи перевагу власним смакам та уподобанням. Оцінювання творів мистецтва знаходиться на рівні «подобається-не подобається», і причину свого вибору учні часто не в змозі пояснити. Учні не відчувають естетичної насолоди від шедеврів світової класики, а власні вподобання носять масовий характер (це слухають всі, це модно і т. ін.).

Афективно-схематичний рівень – стійкий інтерес до мистецтва та інформації про нього, прагнення до самостійності в естетичній та творчій діяльності, підвищена емоційність при сприйнятті творів мистецтва, проте низький рівень знань, умінь та навичок при відтворенні (пісня, ритмічний диктант, бесіда про музику чи картину – учень висловлює своє ставлення простими реченнями, загальними фразами). Учні виявляють незначну емоційну реакцію на твори мистецтва, і якщо вона є позитивною – здатні запам'ятати твір.

Репродуктивний рівень – усвідомлене відношення до збагачення емоційно-естетичного досвіду та знань, інтерпретаційність, прагнення до

динамічної та цілеспрямованої естетичної діяльності, учень здатен повноцінно висловити власну думку щодо сприйнятого твору мистецтва (в усній та письмовій формі), отримує задоволення від творчості та мистецтва в цілому, проте не виявляє бажання активно це демонструвати. Здатен проявляти емоційну та когнітивну емпатію, має власні (частково сформовані) естетичні ідеали. Спроможний досягати релаксації під час вивчення творів мистецтва, якщо вони співвідносяться з його власними естетичними ідеалами.

Стихійно-образний рівень – учень демонструє усі характеристики попереднього рівня вільно та невимушено, проводить яскраві паралелі з іншими творами мистецтва, детально описує власні бачення образного змісту творів, що вивчаються. Висловлюється спонтанно, лише тоді, коли враження від твору мистецтва досить яскраве. Демонструє яскравий відгук на твори мистецтва, запропоновані вчителем, об'єктивно усвідомлює та оцінює художні образи. Учень здатен чергувати власний стан релаксації та активізації за вказівкою вчителя, в нього наявні всі складові естетичної емпатії. Здатен майже завжди створити творчий продукт як відгук на твір мистецтва, що вивчається на уроці.

Художньо-творчий рівень – в учня наявне індивідуально-особистісне емоційно-естетичне сприйняття, ерудиція, які він широко застосовує в різних сферах власної музично-естетичної діяльності, учень творчо мислить та здатен трансформувати набуті знання в інші сфери. Учень прагне до саморозвитку, у вільний час поглиблює свої знання, творчо їх трансформує (сам створює картини, пише музику або тексти пісень, здатен свої емоційні переживання від прослуханого музичного твору або від вивченої пісні перевести в танець, картину, інші види мистецтва). Учень сам проявляє ініціативу та отримує задоволення від продуктів власної творчості. На уроці свої емоційні враження максимально трансформує в продукт творчості: пише вірші на прослуханий твір, малює картини до вивченої пісні або виражає власні емоції через танець, здатен швидко створити мотиваційну фразу з ресурсних слів у пісні, та продовжує творчу діяльність за межами уроку.

Для визначення рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків було використано сукупність *діагностувальних методик та інших методів та засобів*: кольоровий тест М.Люшера, словник естетичних емоцій В.Ражнікова, методика діагностики рівня емпатичних здібностей В.Бойка, методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» І.Юсупова, методика «Семантичний диференціал» Ч.Осгуда, методика «Емоційне полотно» Л.Дорфмана, методика М.Рокіча, метод вільних асоціацій, пластичне моделювання емоційного змісту музичного тексту (Л.Дорфман, В.Іванов), порівняння творів класичного мистецтва (різних стилів та жанрів) та музики субкультур за таблицею В.Ражнікова, методика вивчення самооцінки й рівня домагань Дембо-Рубінштейна (рівень сформованості й значимості естетичних якостей), арт-терапевтичні методики («Намалюй музику», створення колажу «Мое життя і музика», фотоколаж «Моя музична історія» тощо), створення казки, поетичного твору, танцювального етюдю – як відгук на твір мистецтва, а також опитувальники, бесіди, спостереження, анкетування.

Експериментальна робота здійснювалася на базі шкіл Києва, Кременчуга (Полтавської області) та Старокостянтинова (Хмельницької області). На різних етапах дослідженням було охоплено 325 учнів основної школи. До складу експериментальної групи (ЕГ) увійшло 92, контрольної групи (КГ) – 89 учнів основної школи.

На констатувальному етапі експерименту проаналізовано музичні уподобання учнів 7-8 класів. Запропоноване нами анкетування дозволило виявити серед підлітків широкий спектр захоплення музикою різних субкультур (62% хлопчиків обрали «важкі» напрямки – рок, готика, рейв; дівчата віднесли себе до попсистів, фанатів репу (хіп-хопу), емо, растаманів та джанглістів (78%)). Пропедевтичне дослідження показало, що серед підлітків основну групу становлять представники поп-напрямку (54%), значною є також група рокерів (17%) та металістів (9%). Найменша кількість – кришнаїти та рейвери (2%).

Проаналізувавши всі результати діагностувального етапу експерименту, ми дійшли висновку, що сформованість емоційно-естетичного досвіду в підлітків знаходиться на репродуктивному (39,4% учнів) та афективно-схематичному рівні (36,1%). 16,4% респондентів показали ситуативний рівень сформованості ЕЕД. Близько 4,2% мають стихійно-образний та 3,9% учнів з усіх продіагностованих мають художньо-творчий рівень. У ЕГ і КГ показники означених рівнів суттєво не різнилися.

Зроблено висновок, що в умовах традиційного художньо-естетичного виховання стан сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків залишається на неналежному рівні. Це зумовлено низкою взаємопов'язаних факторів, серед яких: відсутність у підлітків інтересу до сучасної програми, нерозуміння учнями цінності та користі класичного мистецтва, недостатній рівень підготовки до сприйняття матеріалу, безсистемність. Зазначене свідчить про відсутність науково обґрунтованої методики формування емоційно-естетичного досвіду підлітків та необхідність її впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів.

Спираючись на розроблену нами методику формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики, ми провели формувальний етап експерименту. Роботу з учнями було здійснено за поетапною методикою.

На першому (*інформативному*) етапі значущою для нас стала друга та четверта педагогічні умови: *активізація емоційно-естетичної спостережливості через розвиток образної уяви та сприяння розвитку індивідуальної картини естетичного сприйняття учнів в процесі аналітичного, інтерпретаційного та рефлексивного вивчення творів мистецтва.*

На даному етапі застосовано такі форми роботи: бесіда на тему: «Мої улюблені твори мистецтва», слухання адаптованої класики та класики в обробці (в різних стилях), міні-дослідження. Результативність досягалась за допомогою застосування методів бесіди, методу суб'єктивної оцінки пред'явлених фрагментів музичних творів, порівняльного аналізу, методу story-telling, арт-терапевтичних методів (за методиками У.Баера та О.Тараріної) – елементи бібліотерапії, ландшафтної терапії, ізо-терапії.

Другий етап нашого експерименту згідно розроблених методичних засад – *рефлексивний* (переживання власного емоційного стану). Для цього етапу нашого експерименту особливо значущою була третя педагогічна умова, а саме: *забезпечення емоційної насиченості процесу навчання*. На цьому етапі дослідження були застосовані *методи*: миттєвого враження, метод порівняння та метод вільних асоціацій. На основі психологічних особливостей музичних субкультур ми створили таблицю для систематизації музики, рекомендованої для прослуховування представникам різних молодіжних об'єднань.

Відбір кращих зразків музики різних субкультур допоможе суттєво збагатити емоційно-естетичний досвід підлітків, сприятиме збагаченню засобів музичної виразності відомих творів (в тому числі й української). Об'єднання соціально активної молоді, залучення її до музично-виконавської діяльності підвищить самооцінку підлітків і сприятиме порозумінню між поколіннями.

Третій етап нашого експерименту – *трансформаційний* (вираження власних естетичних емоцій від прослуханого (вивченого) твору). На останньому етапі формувального експерименту особливо значущою для нас була п'ята педагогічна умова – *забезпечення особистісного відношення до мистецтва на основі власного досвіду*. На даному етапі експерименту ми виокремили ряд арт-терапевтичних методів.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики

(Порівняння результатів констатувального та формувального етапів)

Компонент	Рівні									
	Художньо-творчий		Стихійно-образний		Репродуктивний		Афективно-схематичний		Ситуативний	
	Діаг. етап	Форм. етап	Діаг. етап	Форм. етап	Діаг. етап	Форм. етап	Діаг. етап	Форм. етап	Діаг. етап	Форм. етап
Гедоністично-чуттєвий	8,9	17,6	7,8	19,8	44,7	49,5	23,4	8,8	15,2	4,3
Емоційний	6,2	15,4	5,8	17,6	34,2	40,7	35,1	22	18,8	4,3
Потребово-мотиваційний	2,7	13,2	3,1	15,4	43,2	40,7	30,4	22	20,7	8,7
Когнітивний	2,3	13,2	3,3	17,6	48,8	46,2	30,8	17,6	14,8	5,4
Гедоністично-чуттєвий + емоційний	2,9	15,4	3,7	17,6	37,6	35,2	44,3	29,7	11,5	2,1
Діяльнісно-творчий	0,8	12,1	1,4	14,3	28,0	26,4	52,5	40,7	17,4	6,5
Середнє значення	3,9	14,5	4,2	17,1	39,4	39,8	36,1	23,5	16,4	5,2

В результаті проведеної роботи нами додатково до означеної методики було розроблено *тренінгову програму*, яка складається з 4-х тренінгів тривалістю 1,5 год (два академічні уроки) кожен. Кожний тренінг проводився в кінці семестру з учнями 7-8 класів, а вся робота з учнями тривала 2 роки.

Тренінги проводились в кінці семестру і були заключним етапом роботи в певному півріччі. Така форма роботи дала змогу підсумувати здобутки підлітків за певний період, а також фіксувати розвиток ЕЕД протягом двох років.

Зріз знань та вмій учнів підліткового віку, проведений після закінчення формування етапу дослідно-експериментальної роботи (упровадження методики формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики), виявив зростання показників рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків експериментальних груп (табл. 1).

За результатами контрольного етапу педагогічного експерименту встановлено, що зменшилася частка підлітків із ситуативним рівнем сформованості емоційно-естетичного досвіду – з 16,4 % до 5,2 % та афективно-схематичним – з 36,1% до 23,5%. В той же час збільшилася стихійно-образним (з 4,2% до 17,1%) та художньо-творчим (з 3,9% до 14,5% відповідно). Кількість учнів з репродуктивним рівнем практично не змінилась (з 39,4% до 39,8%). Контрольна група, що працювала за традиційною методикою, продемонструвала нижчі досягнення.

Достовірність результатів дослідження встановлювалася з використанням критерію Пірсона χ^2 . Здобуті результати засвідчили ефективність експериментальної роботи і досягнення мети дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне і практичне узагальнення та запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики, що знайшло відображення в розробці та обґрунтуванні поетапної методики формування означеного феномена на основі педагогічного арт-терапевтичного комплексу.

Результати теоретичного аналізу та експериментальної роботи підтвердили правомірність висунутих на початку дослідження суперечностей у тематичному науковому просторі, засвідчили досягнення мети наукового пошуку, вирішення поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної, методичної, мистецтвознавчої, філософської літератури розкрито в контексті нашого дослідження сутність понять «емоційний досвід», «естетичний досвід». «Емоційний досвід» ми трактуємо як ієрархізовану систему емоцій та почуттів людини, яка є основою її культури, світогляду, навчання, зрештою, основою життя. «Естетичний досвід» розуміємо як сукупність естетичних знань, умінь та навичок, набутих в естетичній діяльності, що стали внутрішньою сутністю особистості в процесі естетичного виховання та навчання. На підставі зроблених теоретичних висновків запропоновано визначення ключового поняття дослідження «емоційно-естетичний досвід підлітків» як *системи індивідуальних емоційних ресурсів, набутих в естетичній діяльності на основі*

резонансу між естетичним об'єктом та індивідуумом, що супроводжується почуттям його естетичної насолоди та позитивною аксіологічною реакцією. Розроблено структуру ЕЕД, яка містить: гедоністично-чуттєвий, емоційний, когнітивний, потребово-мотиваційний, діяльнісно-творчий компоненти.

2. Доведено, що формування емоційно-естетичного досвіду підлітків ефективно відбувається через поєднання молодіжної музики різноманітних субкультур та кращих зразків «класичної» (академічної, народної) музики. Визначено 15 музичних молодіжних субкультур за емоційно-естетичними характеристиками, представниками яких є рокери, попсисти, репери, емо, готи, металісти.

Визначено, що існуючі ризики у процесі формування підліткових естетичних потреб в умовах сучасної масової культури можна зменшити за умови цілеспрямованого педагогічного впливу. Встановлено, що вивчення підлітками кращих зразків музики молодіжних субкультур сприяє формуванню світоглядних уявлень, ціннісному ставленню до сучасного та класичного мистецтва, емпатійності, допитливості, самостійності тощо.

3. Розроблено методичні засади (наукові підходи, педагогічні умови, принципи та поетапну методику) формування емоційно-естетичного досвіду підлітків з урахуванням субкультурного контексту уроків музики; було теоретично розроблено методичний комплекс, спрямований на поетапне засвоєння на практиці означеного феномена.

Обґрунтовано, що емоційно-естетичний досвід підлітків доцільно формувати на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного, культурологічного та інтермодального наукових підходів.

Виокремлено такі функції емоційно-естетичного досвіду: гедоністична, дидактична, зворотно-оцінна, сугестивна, ціннісно-орієнтаційна.

З'ясовано, що провідною педагогічною умовою формування емоційно-естетичного досвіду підлітків є застосування субкультурного контексту уроку музики. До педагогічних умов також належать: активізація емоційно-естетичної спостережливості через розвиток образної уяви, забезпечення емоційної насиченості процесу навчання, сприяння розвитку індивідуальної картини естетичного сприйняття учнів в процесі аналітичного, інтерпретаційного та рефлексивного вивчення творів мистецтва, забезпечення особистісного відношення до мистецтва на основі власного досвіду.

Обґрунтовано, що формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики має здійснюватись протягом трьох етапів: *інформативного*, *рефлексивного* та *трансформаційного*. Кожному етапу дано змістову й процесуальну характеристику.

Розроблено авторську методику формування емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку на основі педагогічного арт-терапевтичного комплексу з використанням молодіжної субкультурної музики, яка цілісно застосовується під час навчальної діяльності через різні види суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Представлено тренінгову програму (цикл з двох тренінгів у 7 та 8 класах); таблиці субкультур (музичні зразки, рекомендовані для слухання адептам різних субкультур тощо).

Для діагностування досліджуваного феномена розроблено *критерії та показники* сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків: міра вираженості емоційної реакції учнів на музику (гедоністично-чуттєвий компонент), ступінь адекватності сприймання мистецьких творів (емоційний компонент), рівень естетичного задоволення від спілкування з твором мистецтва (гедоністично-чуттєвий + емоційний компонент), широта диференціювання елементів мистецького твору (потребово-мотиваційний компонент), якість сформованого образу (когнітивний компонент), сублімація емоцій через інші види мистецтва (діяльнісно-творчий компонент).

Констатувальний експеримент засвідчив наявність п'яти рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків (художньо-творчий (дуже високий), стихійно-образний (високий), репродуктивний (достатньо сформований), афективно-схематичний (елементарний), ситуативний (недостатній)) з наданням якісних та кількісних характеристик. Виявлено, що художньо-творчий рівень сформованості емоційно-естетичного досвіду мають 3,9 % підлітків, стихійно-образний – 4,2 %, репродуктивний рівень мають 39,4% учнів, афективно-схематичний – 36,1%, ситуативний – 16,4% учнів підліткового віку.

4. Розроблену методику формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики з використанням педагогічного арт-терапевтичного комплексу було успішно апробовано в процесі формувального експерименту, що проводився згідно *інформативного, рефлексивного та трансформаційного* етапів. Найбільш ефективними *методами* педагогічної роботи були такі: метод порівняльного аналізу музичних творів, суб'єктивної оцінки пред'явлених фрагментів музичних творів, миттєвого враження, імітаційного моделювання, вільних асоціацій, проблемно-пошуковий, комплекс арт-терапевтичних методів (метод мистецтвотерапії, метод кінотерапії, музикотерапії, бібліотерапії, ізотерапії, ландшафтної терапії), метод story-telling.

Результатом реалізації запропонованої методики стало значне зростання кількості підлітків зі стихійно-образним (з 4,2% до 17,1%) та художньо-творчим (з 3,9% до 14,5%) рівнями сформованості емоційно-естетичного досвіду, зменшення частки учнів із ситуативним (з 16,4 % до 5,2 %) та афективно-схематичним (з 36,1% до 23,5%) рівнями. Кількість учнів з репродуктивним рівнем практично не змінилась (з 39,4% до 39,8%).

Статистична обробка експериментальних даних засвідчила ефективність проведеної роботи та практичну доцільність і своєчасність розробки експериментальної методики.

Проблема формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики не обмежується цим дослідженням. Подальшого вивчення та вирішення потребують питання: дослідження ролі арт-терапії у формуванні емоційно-естетичного досвіду підлітків як найбільш ефективного та методично перспективного засобу; розробка методичних рекомендацій, навчальних програм для уроків музики з урахуванням субкультурного контексту; створення фонохрестоматій .

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, запропоновано розроблення і реалізацію альтернативних програм з формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики, програм підготовки педагогічних працівників до формування емоційно-естетичного досвіду підлітків, запровадження в систему післядипломної педагогічної мистецької освіти спецкурсів, творчих зустрічей з тренінгами з формування емоційно-естетичного досвіду підлітків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.Нараєвська Т. Вплив музики молодіжних субкультур на молодь / Т. Нараєвська // Простір арт-терапії : збірник наукових статей / Всеукраїнська громадська організація «Арт-терапевтична асоціація». – Київ, 2013. – Вип. 1 (13). – С. 64-75.

2.Строгаль Т. Ю. Вплив сучасних субкультур на формування емоційно-естетичного досвіду підлітків / Т. Ю. Строгаль // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Київ, 2014. – Вип. 16 (21), ч. 2. – С.159-163.

3.Строгаль Т. Ю. Сутність поняття «емоційно-естетичний досвід» у філософській та психолого-педагогічній літературі / Т. Ю. Строгаль // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Київ, 2015. – Вип. 17 (22). – С. 20-25.

4.Строгаль Т. Ю. Педагогічні умови та принципи формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики / Т. Ю. Строгаль // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Київ, 2016. – Вип. 36, т. 3 (19), дод. 3: тематичний вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – С. 321-331.

5.Строгаль Т. Ю. Структура емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку / Т. Ю. Строгаль // Музичне мистецтво ХХІ століття – історія, теорія, практика : збірник наукових праць Інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич [та ін.], 2017. – Вип. 2. – С. 82-92.

6.Strohal T. Yr. Methodical basis of using innovative art therapeutic technologies in the process of teenagers' emotional and aesthetic experience formation / T.Yr. Strohal // Intellectual Archive. – Toronto, 2017. – Vol. 6, No. 1. – P. 89-101.

7.Нараєвська Т. Використання музичної терапії в загальноосвітній школі / Т. Нараєвська // Простір арт-терапії: вершини усвідомлення : матеріали ІХ Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 24-26 лютого 2012 р.) / Всеукраїнська громадська організація «Арт-терапевтична асоціація». – Київ, 2012. – С. 60-64.

8.Строгаль Т. Ю. Влияние эмоционально-эстетического опыта подростков на их личностное развитие / Т. Ю. Строгаль // Интеграция науки и практики в современных условиях : материалы III Международной научно-практической конференции (28 февраля 2015 г.) : сборник научных трудов / НОУ «Вектор науки». – Москва, 2015. – С. 62-67.

9.Строгаль Т. Ю. Арт-терапевтичні методи роботи з підлітками на уроках музики / Т. Ю. Строгаль // Перспективні напрямки роботи світової науки : збірник статей учасників тридцяті Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя» (19-25 січня 2015 р.) / Південноукраїнський гуманітарний альянс ГО «Громадянська дія». – Запоріжжя, 2015. – Т. 1: Науки гуманітарного циклу. – С. 33-36.

10.Строгаль Т.Ю. Питання життєвих цінностей підлітків в субкультурному контексті: шляхи подолання кризи / Т.Ю. Строгаль // Особистість, стать, сім'я: виклики та відповіді філософської антропології, психоаналізу і арт-терапії. Підхід філософської антропології як мета антропології: збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції, 30-31 березня 2017 р. / За ред. Хамітова Н.В. – К.: Інтерсервіс, 2017. – С.137–142.

АНОТАЦІЇ

Строгаль Т.Ю. Формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2018.

Дисертацію присвячено проблемі формування емоційно-естетичного досвіду підлітків. Основу теоретичного дослідження складає методологічне осмислення провідної педагогічної умови – застосування субкультурного контексту уроку музики, яка отримала в роботі ключове формотворче значення у формуванні емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики.

Практичний концепт розкривається завдяки використанню педагогічного потенціалу арт-терапевтичного комплексу методів, його застосування в навчальному процесі під час опанування підлітками музичним мистецтвом на уроках в загальноосвітній школі. Це дозволяє досягти мети, що полягає у формуванні емоційно-естетичного досвіду засобами активізації гедоністичного фактору музично-слухацьких потреб підлітків.

Дослідницьким шляхом було досягнуто поглиблення естетичного сенсу в бінарній сутності емоційно-естетичного досвіду через його поширення під час спілкування з кращими зразками музичного мистецтва різних стилів та напрямів – від доступних молоді до більш складних, естетично значущих зразків з метою збагачення емоційного досвіду до аксіологічного рівня.

Зважаючи на соціально-психологічне розмежування за різними субкультурними спрямуваннями, розроблено педагогічний арт-терапевтичний

методичний комплекс для створення можливості досягнення природного музично-емоційного комфорту.

Ключові слова: емоційно-естетичний досвід, підлітки, урок музики, підліткова музична субкультура, арт-терапевтичний методичний комплекс.

Строгаль Т.Ю. Формирование эмоционально-эстетического опыта подростков на уроках музыки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова. – Киев, 2018.

В диссертации исследована проблема формирования эмоционально-эстетического опыта подростков на уроках музыки. Основу теоретического исследования составляет методологическое осмысление главного педагогического условия – применение субкультурного контекста урока музыки, которое получило в работе ключевое значение в формировании эмоционально-эстетического опыта подростков на уроках музыки.

Практический концепт раскрывается благодаря использованию педагогического потенциала арт-терапевтического комплекса методов, его применение в учебном процессе во время изучения подростками музыкального искусства на уроках в общеобразовательной школе. Это позволяет достичь цели, которая состоит в формировании эмоционально-эстетического опыта подростков средствами активизации гедонистического фактора музыкально-слушательских потребностей подростков.

Исследовательским путем было достигнуто углубление эстетического сенса в бинарной сущности эмоционально-эстетического опыта через его распространение во время общения с лучшими образцами музыкального искусства разных стилей и направлений – от доступных молодежи до более сложных, эстетически значимых образцов с целью обогащения эмоционального опыта до аксиологического уровня.

Учитывая социально-психологическое разграничение за разными субкультурными направлениями разработан педагогический арт-терапевтический методический комплекс для создания возможности достижения природного музыкально-эмоционального комфорта.

Ключевые слова: эмоционально-эстетический опыт, подростки, урок музыки, подростковая музыкальная субкультура, арт-терапевтический методический комплекс.

Strohal T.Y. Shaping Teenager's Emotional and Aesthetic Proficiency at Music Classes. – Manuscript copyright.

Dissertation on obtaining Pedagogical Sciences Candidate's Degree, Specialty 13.00.02 – Theory and Methodology of Musical Training. – National Drahomanov Pedagogical University, Kyiv, 2018.

The dissertation is dedicated to the issue of shaping teenager's emotional and aesthetic proficiency. The basis of the theoretical research lies in the methodological

consideration of the key pedagogical circumstance, i.e. implementing the subcultural context of a Music class; in the research this circumstance has acquired the primary form-building significance in the process of shaping teenager's emotional and aesthetic proficiency at Music classes.

The practical concept is being revealed due to implementing the pedagogical potential of art-therapeutic methods variety, as well as its implementation within the comprehensive school teaching process when teenagers grasp the musical mastery skills. This enables to achieve the goal of shaping the emotional and aesthetic proficiency via activating the hedonistic factor of teenager's musical and listening needs.

In the course of the research the thorough investigation of the aesthetic sense was achieved within the binary significance of emotional and aesthetic proficiency via its expansion when interacting with the best samples of Musical Mastery of various styles and trends – from those available to youngsters up to more complicated and aesthetically meaningful ones, with the goal of enriching the emotional proficiency leading up to the level of its perception axiology.

In accordance with the issue of social and psychological division depending on various subcultural trends, the art-therapy methodological (teaching) complex was worked out in order to create the circumstances for reaching the sense of natural musical and emotional comfort.

Key words: emotional and aesthetic proficiency, teenagers, Music class, teenager's subculture, art-therapeutic methodological (teaching) complex.

Підписано до друку 27.12.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 407
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.